

ZMIANY W WYNIKACH PRODUKCYJNYCH I EKONOMICZNYCH GOSPODARSTW MLECZNYCH NAJSILNIEJSZYCH EKONOMICZNIE W LATACH 2004-2009 W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Anna Grontkowska

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. Henryk Runowski

Słowa kluczowe: gospodarstwo mleczne, wydajność mleczna, wartość dodana netto
Keywords: dairy farm, milk yield, net value added

S y n o p s i s. W opracowaniu przedstawiono zróżnicowanie zasobów i wyników produkcyjnych oraz ekonomicznych gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka o sile ekonomicznej powyżej 100 ESU w krajach Unii Europejskiej. W latach 2004-2006 wydajność mleczna krów systematycznie wzrastała o 2,6-2,8% rocznie, w latach 2007-2008 ustabilizowała na poziomie 7450 kg od jednej krowy (przy zróżnicowaniu od 5 tys. w słowackich gospodarstwach do ponad 8,8 tys. w fińskich), a w 2009 roku zanotowano jej nieznaczne obniżenie. W latach 2004-2008 najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa mleczne wykazywały wzrost kosztów ogółem przypadający na jednostkę siły ekonomicznej, natomiast w 2009 roku nastąpił ich spadek o 8,2%. Niższy poziom kosztów odnotowały mleczne gospodarstwa krajów członkowskich „starej” UE-15. Poziom dopłat z różnych tytułów (bez inwestycyjnych) w przeliczeniu na jednostkę siły ekonomicznej w krajach członkowskich UE od 2004 roku wzrastał systematycznie (oprócz 2009 r.) i był kilkakrotnie wyższy od subsydiowania notowanego w krajach UE-15.

WSTĘP

Unia Europejska (UE) jest tworem, który charakteryzuje się zróżnicowaniem w wielu obszarach. W zakresie rolnictwa i obszarów wiejskich odmienne są niezależne od woli rolników warunki glebowe, klimatyczne i przyrodnicze, ale również występują różnice w poziomie wskaźników produkcyjnych i ekonomicznych. Wszystkie państwa UE dążą do poprawy struktury agrarnej, która jest skutkiem zaszczości historycznych, a przemiany strukturalne przez wiele lat przebiegały ze zróżnicowanym nasileniem i w odmiennych kierunkach we wschodniej i zachodniej części Wspólnoty [Poczta i inni 2008]. Interesujące wydaje się zbadanie zróżnicowania w zakresie uzyskiwanych wyników produkcyjnych i w zakresie wydajności pracy w kontekście kryzysu finansowego zapoczątkowanego w 2008 roku. Zagadnienia wydajności pracy podejmowano w wielu opracowaniach [Sobczyński 2010, Sass 2010, Poczta 2010]. Jednakże planowane wdrożenie reform polegających na odejściu od kwotowania mleka wymaga kolejnych prób określenia, w których krajach nastąpi największe

pogorszenie konkurencyjności gospodarstw, a które na skutek liberalizacji na rynku mleka nie sprostają wymaganiom tego wysoce kosztocionnego kierunku produkcji [Parzonko 2010] i rolnicy się z niego wycofują. Szczególnie interesujące może być porównanie najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw, które charakteryzują się dużą skalą produkcji.

CEL I MATERIAŁ ŹRÓDŁOWY

Celem opracowania jest przedstawienie sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw mlecznych w krajach UE. Źródłem danych wykorzystanych w opracowaniu jest FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*). Porównania dokonano na podstawie informacji z gospodarstw zakwalifikowanych do badanej klasy z bazy danych FADN ze wszystkich krajów UE. Przedstawiono wyniki gospodarstw mlecznych (TF14) o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU za lata 2004-2009. W analizie posłużono się metodą porównawczą. Za podstawowe wskaźniki oceny gospodarstw przyjęto liczbę krów (SE085), wydajność mleczną krów (SE125), poziom dopłat do działalności operacyjnej (SE605) oraz koszty (SE270) w przeliczeniu na jednostkę siły ekonomicznej, wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną (SE425).

ZNACZENIE GOSPODARSTW MLECZNYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Kraje UE charakteryzują się wyraźnym zróżnicowaniem struktury gospodarstw według siły ekonomicznej, która w systemie FADN jest określana za pomocą sumy standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności realizowanych w gospodarstwie rolnym. Jest ona wyrażana w europejskiej jednostce wielkości (ESU, ang. *European Size Unit*), której równowartość wynosi 1200 euro. Z danych zestawionych w tabeli 1. wynika, że w 2009 roku udział gospodarstw mlecznych w ogólnej liczbie gospodarstw UE wynosił około 10%. Z punktu widzenia liczby gospodarstw największe znaczenie produkcja mleka (udział gospodarstw mlecznych w ogólnej liczbie gospodarstw w kraju w przedziale między 30 a 40%) miała w Luksemburgu, na Łotwie, w Niemczech, Austrii i Holandii, a także Finlandii (29,5% gospodarstw prowadzących produkcję mleka), natomiast niewielkie – w Grecji oraz Cyprze (udział gospodarstw mlecznych nie przekraczał 1% ogółu). Ponadto, produkcja mleka nie odgrywała dużej roli we Włoszech i Hiszpanii (3-4% gospodarstw mlecznych) oraz na Malcie, na Węgrzech, w Czechach, gdzie udział gospodarstw mlecznych stanowił 6-7% ogółu gospodarstw danego kraju. W 2009 roku najwięcej gospodarstw mlecznych funkcjonowało w Rumunii (ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw wynosił 19,3%), w Polsce (14,0%), w Niemczech (12,8%) i we Francji (10,6%).

Gospodarstwa mleczne w krajach UE wykazywały zróżnicowanie w zakresie struktury gospodarstw mierzonej siłą ekonomiczną. Na podstawie danych zaprezentowanych w tabelach 1. i 2. można stwierdzić, że występowało wyraźne zróżnicowanie struktury gospodarstw mlecznych według siły ekonomicznej, zarówno w danym kraju, jak i między krajami. Największy udział gospodarstw o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU miały Dania (75% w strukturze gospodarstw mlecznych ogółem), Słowacja (55%), Holandia (53%) i Wielka Brytania (50%). Co dziesiąte gospodarstwo mleczne w UE wykazuje siłę ekonomiczną powyżej 100 ESU.

Tabela 1. Znaczenie gospodarstw mlecznych w strukturze gospodarstw ogółem w 2009 roku według FADN

Kraj	Udział gospodarstw mlecznych [%]		
	w liczbie gospodarstw ogółem	o sile 100 i więcej ESU w strukturze gospodarstw danego kraju	w strukturze gospodarstw mlecznych ogółem
(BEL) Belgia	19,11	34,75	1,23
(BGR) Bułgaria	12,83	0,14	2,97
(CYP) Cypr	0,71	14,29	0,03
(CZE) Czechy	6,19	16,48	0,18
(DAN) Dania	13,64	75,45	0,89
(DEU) Niemcy	34,43	16,65	12,76
(ELL) Grecja	0,17	17,44	0,17
(ESP) Hiszpania	4,39	4,76	5,35
(EST) Estonia	17,93	10,77	0,26
(FRA) Francja	15,03	12,88	10,64
(HUN) Węgry	6,13	3,51	1,03
(IRE) Irlandia	18,09	13,14	3,86
(ITA) Włochy	3,01	20,92	4,45
(LTU) Litwa	22,07	0,11	1,75
(LUX) Luksemburg	39,26	21,88	0,13
(LVA) Łotwa	36,65	0,60	1,68
(MLT) Malta	6,80	-	0,02
(NED) Holandia	32,91	53,10	3,91
(OST) Austria	35,25	0,23	5,16
(POL) Polska	9,15	0,17	14,05
(POR) Portugalia	7,96	3,17	1,77
(ROU) Rumunia	11,11	0,21	19,31
(SUO) Finlandia	29,50	6,52	2,43
(SVE) Szwecja	24,38	17,98	1,29
(SVK) Słowacja	8,36	55,17	0,06
(SVN) Słowenia	15,86	0,15	1,34
(UKI) Wielka Brytania	18,16	50,43	3,26
Razem udział	10,07	10,74	100,00
Liczba gospodarstw		53 530	498 410

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN.

W całej UE udział gospodarstw o najmniejszej sile ekonomicznej (do 4 ESU) wyniósł prawie 25%, czyli co czwarte gospodarstwo mleczne wykazywało bardzo niską sumę standardowych nadwyżek bezpośrednich, a więc także skalę produkcji. Do krajów z największym udziałem gospodarstw mlecznych o sile ekonomicznej do 4 ESU należały Rumunia (91% takich gospodarstw w strukturze gospodarstw mlecznych ogółem tego kraju i aż 17,6% takich gospodarstw w strukturze gospodarstw mlecznych UE) i Bułgaria (72%). Do krajów, w których największy udział stanowiły najsłabsze ekonomicznie gospodarstwa, należały również Litwa (55%) i Łotwa (48%). Jednak w większości krajów UE nie występowała ta

klasa gospodarstw mlecznych. Węgry i Estonia to kraje, w których największy był udział gospodarstw z klasy od 4 do 8 ESU, odpowiednio 40% i 38%. W trzech krajach, a mianowicie w Polsce, Czechach i Słowenii, największy udział miały gospodarstwa o sile ekonomicznej od 8 do 16 ESU. Ich udział wynosił w Polsce 36%, w Czechach – 34%, a w Słowenii – 30%.

W latach 2004-2009 w dziesięciu spośród dwudziestu siedmiu krajów UE nie udostępniano wyników gospodarstw o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU, albowiem ich liczba była zbyt mała. Były to następujące kraje: Austria, Bułgaria, Cypr, Grecja, Litwa, Malta, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia. Wyniki osiągnięte przez tę grupę gospodarstw w pozostałych krajach przedstawiono w tabeli 3. Z zestawienia w tabeli 3. wynika, że w latach 2004-2009 zmiany siły ekonomicznej gospodarstw mlecznych tworzących grupę najsilniejszych były niewielkie, z nieznacznie zarysowaną tendencją jej zwiększania w kolejnych latach. Natomiast występowało silne zróżnicowanie poziomu siły ekonomicznej

Tabela 2. Liczba gospodarstw mlecznych w 2009 roku według klas siły ekonomicznej FADN

Kraj	Liczba gospodarstw mlecznych w klasie o sile ekonomicznej [ESU]						ogółem
	0 ≤ 4	4 ≤ 8	8 ≤ 16	16 ≤ 40	40 ≤ 100	≥ 100	
(BEL) Belgia	-	-	-	520	3 480	2 130	6 130
(BGR) Bułgaria	10 640	1 970	1 450	610	100	20	14 780
(CYP) Cypr	-	-	-	-	120	20	140
(CZE) Czechy	-	20	310	260	170	150	910
(DAN) Dania	-	-	-	200	890	3 350	4 440
(DEU) Niemcy	-	-	-	23 680	29 350	10 590	63 620
(ELL) Grecja	-	-	-	350	360	150	860
(ESP) Hiszpania	-	270	7 420	11 300	6 400	1270	26 660
(EST) Estonia	90	490	250	220	100	140	1 300
(FRA) Francja	-	-	250	14 970	30 990	6 830	53 040
(HUN) Węgry	1 000	2 030	980	340	610	180	5 130
(IRE) Irlandia	-	130	1 010	5 930	9 650	2 530	19 250
(ITA) Włochy	-	1 850	4 480	5 930	5 290	4 640	22 180
(LTU) Litwa	4 820	2 270	1 130	440	70	10	8 740
(LUX) Luksemburg	-	-	-	60	440	140	640
(LVA) Łotwa	4 040	2 250	1 220	610	200	50	8 370
(MLT) Malta	-	-	20	50	30	-	100
(NED) Holandia	-	-	-	1 440	7 710	10 360	19 510
(OST) Austria	-	-	8 560	13 700	3 410	60	25 730
(POL) Polska	10 270	18 050	25 340	15 050	1 180	120	70 020
(POR) Portugalia	370	1 690	1 660	3 190	1 650	280	8 840
(ROU) Rumunia	87 720	3 900	3 300	700	420	200	96 240
(SUO) Finlandia	-	-	290	5 660	5 380	790	12 120
(SVE) Szwecja	-	-	290	1 810	3 190	1 160	6 450
(SVK) Słowacja	-	-	80	30	20	160	290
(SVN) Słowenia	1 360	1 830	1 970	1 300	200	10	6 670
(UKI) Wielka Brytania	-	-	40	1 860	6 160	8 200	16 260
Razem	120 310	36 740	60 030	110 210	117 590	53 530	498 410

Źródło: <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm>.

Tabela 3. Średnia siła ekonomiczna gospodarstw mlecznych w latach 2004-2009 roku w klasie gospodarstw o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU (uporządkowane malejąco)

Kraj	Siła ekonomiczna w roku [ESU]					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(HUN) Węgry	435,1	401,1	543,8	516,4	543,1	516,3
(CZE) Czechy	349,0	338,2	343,5	346,4	373,2	364,8
(SVK) Słowacja	252,6	235,7	267,3	301	296,7	289,9
(EST) Estonia	-	189,3	223,8	247,4	267,5	265,5
(DAN) Dania	189,6	198,8	236,0	243,0	246,7	245,5
(LVA) Łotwa	-	194,5	264,5	240,0	227,8	228,1
(ITA) Włochy	206,9	225,0	232,9	230,6	227,9	218,4
(SVE) Szwecja	189,2	190,2	189,2	186,8	196,0	197,5
(UKI) W. Brytania	184,3	190,0	194,8	191,5	193,3	193,3
(DEU) Niemcy	167,7	172,4	172,1	174,5	178,9	184,9
(NED) Holandia	167,0	168,5	169,0	170,0	175,5	175,7
(ESP) Hiszpania	143,3	139,4	148,6	165,2	185,6	174,6
(SUO) Finlandia	124,8	130,1	135,8	138,4	145,3	149,9
(BEL) Belgia	127,1	130,2	127,6	129,2	133,5	136,3
(LUX) Luksemburg	138,6	137,6	134,6	139,6	138,4	135,7
(IRE) Irlandia	129,5	131,2	128,2	134,3	132,6	134,3
(FRA) Francja	130,2	128,6	131,2	132,7	132,5	134,1
Średnia	169,4	173,1	177,3	178,4	181,4	181,4

Źródło: <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm>.

w tej grupie gospodarstw między krajami. Największą siłą ekonomiczną charakteryzowały się mleczne gospodarstwa na Węgrzech, chociaż było ich niewiele (ich udział wynosił tylko 3,5% ogólnej liczby gospodarstw mlecznych w tym kraju) oraz w Czechach, gdzie stanowiły 16,5% w liczbie gospodarstw mlecznych ogółem. W 2009 roku siła ekonomiczna węgierskich gospodarstw wynosiła ponad 500 ESU, czeskich zaś – ponad 360 ESU. Wysoką siłą ekonomiczną wykazywały również mleczne gospodarstwa ze Słowacji (prawie 300 ESU) i Estonii (około 265 ESU). Gospodarstwa mleczne w Danii (kraj z bardzo wysokim udziałem liczby gospodarstw najsilniejszych) przeciętnie wykazywały dwa razy mniejszą siłą ekonomiczną mierzoną sumą nadwyżek bezpośrednich w porównaniu do węgierskich gospodarstw. Gospodarstwa mleczne tej grupy o sile ekonomicznej powyżej średniej dla UE-27 funkcjonowały na Łotwie, we Włoszech, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Niemczech.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I EFEKTÓW EKONOMICZNYCH NAJSILNIEJSZYCH EKONOMICZNIE GOSPODARSTW

Dla porównania potencjału mlecznych gospodarstw o sile ekonomicznej powyżej 100 ESU w tabeli 4. zaprezentowano wskaźniki w zakresie wyposażenia gospodarstw w zasoby ziemi i pracy oraz wybrane parametry organizacji produkcji zwierzęcej (mleka). Zasoby pracy w badanej grupie gospodarstw wahały się od 1,94 AWU w Belgii do 47,68 AWU w słowackich gospodarstwach zajmujących się produkcją mleka. Oprócz Słowacji, wysokie zasoby pracy notowano w gospodarstwach mlecznych z Węgier, Estonii, Łotwy

i Czech, czyli państw członkowskich od 2004 roku. Z badań wynika, że nakłady pracy w przeliczeniu na jedną krowę wykazują jeszcze większe zróżnicowanie. Sytuacja ta świadczy o wyraźnych różnicach w wydajności pracy osób zatrudnionych, a pośrednio o stosowanych technologiach produkcji mleka. W 2009 roku gospodarstwa mleczne o dużej sile ekonomicznej dysponowały znaczną powierzchnią użytków rolnych. Największe obszarowo gospodarstwa funkcjonowały na Słowacji (ponad 1,4 tys. ha UR), w Estonii (1037 ha UR) oraz w Czechach (923 ha UR), nieco mniejsze zaś były gospodarstwa na Węgrzech (767 ha UR) i na Łotwie (773 ha UR). W pozostałych krajach powierzchnia użytków rolnych takich gospodarstw wahała się od 53 ha (Hiszpania, Włochy) do prawie 150 ha UR (Wielka Brytania, Niemcy i Dania) i 217 ha w szwedzkich gospodarstwach.

Wyniki zestawione w tabeli 4. wskazują zróżnicowanie w zakresie utrzymywanej liczby zwierząt ogółem oraz krów. Wyraźnie większe zasoby ziemi i pracy w większości krajów przyjętych do UE po 2004 roku były podstawą do utrzymywania większej liczby zwierząt. Dotyczy to gospodarstw mlecznych z Czech, Słowacji, Łotwy, Węgier i Estonii. Jednak efektywność mierzona zasobami pracy i powierzchnią w przeliczeniu na jedną krowę wskazuje, że była ona wyraźnie (niekiedy kilkakrotnie) niższa w porównaniu do państw „starej” UE. W Danii nakłady pracy w przeliczeniu na jedną krowę z przychowkiem były najniższe i średnio nie przekraczały 38 rbh, a w pozostałych krajach UE-15 nie przekraczały 100 rbh na jedną krowę. Największe nakłady notowano w krajach członkowskich przyjętych

Tabela 4. Wybrane wskaźniki potencjału gospodarstw mlecznych o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU w 2009 roku (uporządkowano rosnąco nakładami pracy w przeliczeniu na jedną krowę)

Kraj	Nakłady pracy ogółem (SE010) [AWU]	Powierz- chnia UR (SE025) [ha]	Stan średni zwierząt (SE080) [LU]	Liczba krów (SE085)	Nakłady pracy na jedną krowę [rbh/krowa]	Udział krów [%]	Powierz- chnia UR na jedną krowę [ha/krowa]
(DAN) Dania	2,55	149,24	236,58	148,36	37,81	62,71	1,01
(NED) Holandia	1,97	61,21	160,34	105,11	41,23	65,55	0,58
(UKI) W. Brytania	3,32	147,70	281,64	167,74	43,54	59,56	0,88
(IRE) Irlandia	2,57	109,55	230,30	126,38	44,74	54,88	0,87
(ESP) Hiszpania	3,42	53,33	229,57	161,51	46,59	70,35	0,33
(ITA) Włochy	3,05	53,69	210,41	138,08	48,60	65,62	0,39
(BEL) Belgia	1,94	65,00	153,32	77,08	55,37	50,27	0,84
(SVE) Szwecja	3,82	217,15	253,20	147,43	57,00	58,23	1,47
(LUX) Luksemburg	2,05	138,13	184,90	72,42	62,28	39,17	1,91
(DEU) Niemcy	3,51	149,33	220,52	120,43	64,12	54,61	1,24
(FRA) Francja	2,66	134,32	175,92	83,51	70,08	47,47	1,61
(SUO) Finlandia	3,14	110,08	115,08	72,74	94,97	63,21	1,51
(HUN) Węgry	29,94	767,28	688,79	423,05	155,70	61,42	1,81
(EST) Estonia	27,64	1036,99	622,59	359,35	169,22	57,72	2,89
(LVA) Łotwa	26,46	773,13	485,46	306,14	190,15	63,06	2,53
(CZE) Czechy	38,65	922,76	590,75	328,30	259,00	55,57	2,81
(SVK) Słowacja	47,68	1405,56	601,62	309,88	338,51	51,51	4,54
Średnia	3,40	126,46	216,23	126,80	58,99	58,64	1,00

Źródło: zestawienie własne na podstawie [<http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database.cfm>].

do UE w 2004 roku, czyli słowackich gospodarstwach mlecznych (średnio prawie 340 rbh/krowę, czyli prawie dziewięciokrotnie więcej w porównaniu z gospodarstwami z Danii), czeskich (prawie 260 rbh/krowę, czyli prawie siedmiokrotnie więcej w relacji do duńskich gospodarstw mlecznych z tej samej klasy) oraz z Łotwy, Estonii i Węgier (odpowiednio 190, 169 i 156 rbh w przeliczeniu na krowę, cztero-, pięciokrotnie większe zasoby pracy w stosunku do gospodarstw z Danii). Należy odnotować także wyraźne różnice dotyczące powierzchni użytków rolnych przypadających na jedną krowę z przychówkiem. Różnica między gospodarstwami z najmniejszą (Hiszpania – 0,33 ha UR) i największą (Słowacja – 4,54 ha UR) powierzchnią użytków rolnych była prawie czternastokrotna.

Udział krów w strukturze inwentarza żywego wynosił od około 50 do 65%, z wyjątkiem Luksemburga (39%) oraz Hiszpanii (70%), nie był więc bardzo wyraźnie zróżnicowany. Potwierdza to właściwą klasyfikację gospodarstw jako ukierunkowanych na produkcję mleka.

Ważnym wskaźnikiem charakterystycznym dla gospodarstw produkujących mleko jest wydajność mleczna. W tabeli 5. zestawiono średnią ilość mleka pozyskiwanego od jednej krowy rocznie w gospodarstwach mlecznych o największej sile ekonomicznej w latach 2004-2009. Z wyników zaprezentowanych w tabeli 5. wynika, że w latach 2004-2006 przeciętna wydajność mleczna krów w grupie najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw mlecznych systematycznie wzrastała o 2,6-2,8% rocznie. W kolejnych latach sytuacja w tym zakresie się ustabilizowała, a w 2009 roku zanotowano obniżenie średniej produkcji mleka od krowy rocznie. Podobne tendencje zaobserwowano w większości gospodarstw z badanych krajów, z wyjątkiem czeskich, niemieckich i holenderskich gospodarstw, w których utrzymała się tendencja wzrostowa wydajności mlecznej krów. Słowackie gospodarstwa mleczne charak-

Tabela 5. Zmiany wydajności mlecznej (SE125) w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009 (uporządkowano malejąco w 2009 roku)

Kraj	Wielkość w roku [kg/krowę]					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(SUO) Finlandia	8746	8601	8656	8835	8678	8805
(DAN) Dania	7317	8189	8447	8344	8358	8316
(SVE) Szwecja	8331	7988	8630	8534	8640	8235
(DEU) Niemcy	7393	7456	7728	7774	7857	8020
(NED) Holandia	7573	7636	7856	7815	7924	7976
(EST) Estonia	-	6540	6768	7063	7642	7557
(LUX) Luksemburg	7261	7627	7523	7452	7299	7524
(HUN) Węgry	7014	7310	7407	7712	7481	7464
(ESP) Hiszpania	6681	6811	7391	7800	7450	7286
(UKI) W. Brytania	6986	7215	7301	7303	7197	7264
(BEL) Belgia	6002	6081	6220	6749	6689	6826
(ITA) Włochy	6717	6766	7652	7526	6959	6614
(FRA) Francja	6343	6674	6517	6685	6784	6612
(LVA) Łotwa	-	5375	5958	5878	6289	6594
(CZE) Czechy	5536	5493	5763	5767	6266	6305
(IRE) Irlandia	5650	5551	5809	5764	5822	5561
(SVK) Słowacja	5216	5765	5032	5575	5638	5323
Średnia	7060	7244	7454	7461	7410	7385

Źródło: <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm>.

teryzowały się najniższą wydajnością mleczną przy jednocześnie największej powierzchni użytków rolnych i jednych z najwyższych zasobów pracy przypadających na jedną krowę z przychówkiem. Wydajność ta było ponad 60% niższa w porównaniu do najsilniejszych ekonomicznie fińskich i duńskich gospodarstw mlecznych. Niepokojący wydaje się fakt obniżenia przeciętnej wydajności mlecznej krow w latach 2008-2009 w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję mleka. Prawdopodobnie wynika to ze zmniejszenia intensywności produkcji na skutek wyraźnego spadku ceny mleka.

W tabeli 6. przedstawiono poziom wydajności pracy mierzonej wartością dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009. Dane te wskazują bardzo wyraźne zróżnicowanie wydajności pracy w grupie gospodarstw mlecznych o sile ekonomicznej powyżej 100 ESU. W latach 2008-2009 gospodarstwa te zanotowały wyraźne obniżenie wydajności przy w ujęciu wartościowym w stosunku do 2007 roku. W 2008 roku spadek ten wyniósł 14%, a 35% w stosunku do 2007 roku. Do państw, w których gospodarstwa mleczne uzyskały najniższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, należały Słowacja, Łotwa i Czechy (w 2009 roku wartość ta nie przekroczyła 10 tys. euro na osobę pełnozatrudnioną), ale także Estonia oraz Węgry. Stosunkowo niską wartość tej kategorii wydajności pracy w badanych gospodarstwach osiągnięto również w gospodarstwach z Finlandii i Francji. Najkorzystniejsze wyniki w zakresie wydajności pracy uzyskano w gospodarstwach we Włoszech, Danii oraz Holandii. Były one sześć-, ośmiokrotnie wyższe w porównaniu do uzyskanych przez gospodarstwa funkcjonujące w

Tabela 6. Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (SE425) w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009 (uporządkowano malejąco według danych z 2009 r.)

Kraj	Wartość w roku [euro/AWU]						średnia
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
(ITA) Włochy	61 513	71 129	77 956	74 486	88 013	80 510	75 601
(DAN) Dania	65 545	63 123	76 140	94 277	85 118	41 894	71 016
(NED) Holandia	59 810	71 028	68 229	83 432	70 686	42 443	65 938
(ESP) Hiszpania	64 803	64 012	56 625	60 984	62 224	46 040	59 115
(LUX) Luksemburg	48 845	50 699	51 139	67 074	66 180	36 609	53 424
(BEL) Belgia	46 000	54 525	55 290	69 041	53 965	41 617	53 406
(UKI) W. Brytania	45 960	47 270	43 295	55 423	47 805	39 098	46 475
(DEU) Niemcy	42 631	44 391	47912	62 100	38 705	36 952	45 449
(IRE) Irlandia	41 114	40 367	45 202	58 506	53 152	32 740	45 180
(SVE) Szwecja	35 543	43 943	42 286	49 206	57 735	31 286	43 333
(FRA) Francja	29 281	30 630	30 201	39 171	35 786	22 344	31 236
(SUO) Finlandia	28 664	25 949	24 123	30 602	39 976	34 583	30 650
(HUN) Węgry	8 783	13 432	13 350	16 926	17 217	11 925	13 606
(EST) Estonia	-	10 225	9 193	15 279	15 093	10 290	12 016
(CZE) Czechy	8 300	9 465	9 651	11 134	12 707	9 196	10 076
(LVA) Łotwa	-	6 475	7 777	11 345	10 826	9 144	9 113
(SVK) Słowacja	1 479	4 835	747	6 457	6 188	3 095	3 800
Średnia	41 577	46 064	44 902	54 303	46 685	35 126	44 776

Źródło: <http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database.cfm>.

Czechach i na Łotwie i aż prawie dwudziestokrotnie w relacji do słowackich gospodarstw mlecznych o najwyższej sile ekonomicznej. Uzyskiwane wyniki świadczą raczej o pogłębianiu niż łagodzeniu różnic między gospodarstwami zaliczanymi do najsilniejszych ekonomicznie w krajach członkowskich UE.

W tabeli 7. przedstawiono poziom kosztów w przeliczeniu na ESU w latach 2004-2009 w grupie najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw. W latach 2004-2008 najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa wykazywały wzrost kosztów ogółem przypadający na jednostkę siły ekonomicznej. Najwyższy ich wzrost zanotowano w 2007 roku i wyniósł on prawie 10%, natomiast w 2009 nastąpiło obniżenie wartości kosztów przypadających na jednostkę siły ekonomicznej z średnio 2270 euro/ESU w 2008 roku do 2084 euro/ESU w 2009 roku, czyli o 8,2%. W 2009 roku obniżenie kosztów ogółem w przeliczeniu na ESU wystąpiło w piętnastu na siedemnaście krajów, w których funkcjonowały gospodarstwa mleczne o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU. Tylko w gospodarstwach ze Słowacji oraz Luksemburga odnotowano trwałą tendencję wzrostu analizowanej wielkości. Dla słowackich gospodarstw był on dosyć wysoki (jak corocznie) i wyniósł 5,5%, a w gospodarstwach z Luksemburga był niewielki – tylko o 0,2%. Z danych zaprezentowanych w tabeli 7. wynika, że najwyższy poziom kosztów w przeliczeniu na jednostkę siły ekonomicznej odnotowały gospodarstwa z krajów członkowskich UE od 2004 roku oraz kraje skandynawskie. Występowały wyraźne różnice w kosztochłonności jednostki siły ekonomicznej, które w kolejnych latach nie zmniejszały się. Jednym z elementów, które wpłynęły na poziom kosztów, były koszty wynagrodzeń pracowników. W tabeli 8. zestawiono zmiany w udziale kosztów wynagro-

Tabela 7. Koszty (SE270) w przeliczeniu na 1 ESU siły ekonomicznej w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009 (uporządkowano malejąco według danych z 2009 r.)

Kraj	Wartość w roku [euro/ESU]					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(SVK) Słowacja	3741	4820	5527	5746	5982	6309
(EST) Estonia	-	5051	3814	4343	5270	4702
(LVA) Łotwa	-	3854	3349	3842	4701	3795
(CZE) Czechy	3299	3357	3310	3625	4262	3674
(HUN) Węgry	3691	3634	2886	3320	3707	3114
(DAN) Dania	1922	1999	2341	2672	3340	2973
(SVE) Szwecja	2963	2920	3105	3219	3370	2913
(SUO) Finlandia	1901	1934	2153	2325	2523	2456
(UKI) W. Brytania	1713	1811	2072	2214	2309	2172
(DEU) Niemcy	1771	1810	2014	2250	2273	2107
(LUX) Luksemburg	1827	1874	2565	1935	2066	2071
(FRA) Francja	1709	1751	1809	1892	2087	2033
(ESP) Hiszpania	1559	1552	1670	1991	2129	1913
(IRE) Irlandia	1681	1670	1659	1796	2202	1869
(NED) Holandia	1417	1412	1470	1637	1867	1759
(BEL) Belgia	1226	1201	1186	1297	1464	1367
(ITA) Włochy	1898	1793	1532	1645	1509	1320
Średnia	1765	1786	1910	2099	2270	2084

Źródło: obliczenia własne na podstawie <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm>.

dzeń w kosztach ogółem w gospodarstwach mlecznych o największej sile ekonomicznej. Udział wynagrodzeń w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach mlecznych w latach 2004-2008 wykazywał nieznaczną tendencję malejącą. Jego poziom obniżył się z 7,6% w 2005 roku do 6,7% w 2008, w kolejnym zaś roku zwiększył się do 7,3%. Nieznaczące zmniejszenie udziału kosztów wynagrodzeń (a w 2009 r. jego zwiększenie) było charakterystyczne dla większości krajów, niezależnie od tego, czy udział ten był niewielki, czy stosunkowo wysoki. Najniższy udział wynagrodzeń wystąpił w gospodarstwach z Belgii, Luksemburga, Francji, Holandii, Hiszpanii i Finlandii (nie przekraczał on 5%), natomiast gospodarstwa z Czech, Słowacji i Estonii charakteryzowały się najwyższym udziałem kosztów wynagrodzeń w kosztach ogółem (między 20 a 27%). Wydaje się, że można powiązać wysoki udział wynagrodzeń i niższą wydajność pracy mierzoną wartością dodaną netto w przeliczeniu na zasoby pracy. Świadczyć to może o tym, że najemna siła robocza wykazuje słabszą motywację w zakresie wykonywania pracy. Ponadto, osiągnięte w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach z tych krajów niższe wydajności mleczne sugerują m.in. niedociągnięcia w technologiach produkcji.

Poziom chłonności subsydiów dostępnych w ramach instrumentów wspólnej polityki rolnej i zróżnicowanie w tym zakresie w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach mlecznych przedstawia tabela 9. W najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach mlecznych poziom dopłat z różnych tytułów (bez inwestycyjnych) w przeliczeniu na jednostkę siły ekonomicznej wahał się w 2004 roku od 103 euro/ESU w holenderskich gospodarstwach do 809 euro/ESU w fińskich gospodarstwach, czyli różnica była prawie

Tabela 8. Udział kosztów wynagrodzeń (SE370) w kosztach ogółem w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009 (uporządkowano malejąco według danych z 2009 r.)

Kraj	Udział procentowy w roku					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(CZE) Czechy	26,68	26,47	25,72	25,62	25,07	25,48
(SVK) Słowacja	17,85	20,49	20,49	21,35	23,10	22,75
(EST) Estonia	-	22,44	24,03	23,63	22,14	21,76
(LVA) Łotwa	-	21,12	19,78	20,36	18,84	17,74
(HUN) Węgry	16,68	16,62	18,62	15,76	15,67	15,41
(SVE) Szwecja	10,91	11,03	10,90	10,35	9,78	9,94
(DEU) Niemcy	8,74	9,28	9,43	8,84	9,34	9,51
(ITA) Włochy	6,79	6,96	6,26	6,04	6,98	8,44
(UKI) W. Brytania	9,60	10,28	9,80	9,05	7,88	8,42
(IRE) Irlandia	10,39	11,55	8,84	8,94	7,77	8,39
(DAN) Dania	9,02	7,96	7,00	6,80	5,91	6,88
(SUO) Finlandia	4,67	5,10	4,97	4,94	4,54	5,54
(ESP) Hiszpania	6,55	4,71	4,17	4,00	3,16	3,87
(NED) Holandia	1,91	1,93	1,91	1,81	1,85	2,15
(FRA) Francja	2,01	2,10	2,63	2,01	1,72	1,99
(LUX) Luksemburg	2,54	3,27	1,87	2,00	1,73	1,82
(BEL) Belgia	1,39	0,81	0,50	0,22	0,29	0,41
Średnia	7,39	7,61	7,51	7,13	6,86	7,28

Źródło: obliczenia własne na podstawie <http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database.cfm>.

Tabela 9. Poziom dopłat (bez inwestycji) (SE605) w przeliczeniu na 1 ESU siły ekonomicznej w gospodarstwach mlecznych o sile ekonomicznej 100 ESU i więcej w latach 2004-2009 (uporządkowano malejąco według danych z 2009 r.)

Kraj	Wielkość w roku [euro/ESU]					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(SVK) Słowacja	486	1070	1231	1461	1532	2008
(LVA) Łotwa	-	796	936	872	991	1084
(CZE) Czechy	625	750	854	896	1016	954
(SUO) Finlandia	809	835	830	868	904	923
(EST) Estonia	-	691	608	696	790	652
(HUN) Węgry	453	426	516	571	568	568
(LUX) Luksemburg	485	489	521	516	494	536
(SVE) Szwecja	402	585	638	573	671	510
(DEU) Niemcy	285	331	412	386	386	390
(FRA) Francja	319	361	402	373	376	362
(DAN) Dania	321	262	312	299	306	319
(IRE) Irlandia	197	252	329	319	312	313
(UKI) W. Brytania	201	275	300	277	250	259
(BEL) Belgia	159	194	258	259	269	258
(ESP) Hiszpania	155	193	200	197	303	219
(NED) Holandia	103	167	227	217	203	215
(ITA) Włochy	128	249	303	210	188	176
Średnia	231	293	344	323	320	318

Źródło: obliczenia własne na podstawie <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm>.

ośmiokrotna. W latach 2005-2007 różnica nieco się zmniejszyła, ale w następnych była jeszcze wyraźniejsza. W 2009 roku słowackie gospodarstwa mleczne o największej sile ekonomicznej wykazały największą subsydiochłonność, która wyniosła 2008 euro/ESU, co w zestawieniu z kosztami ogółem (tab. 7.) wskazuje na ponadtrzydziestoprocentowe ich finansowanie dotacjami do działalności operacyjnej. W innych krajach udział tak ustalonej relacji wynosił około kilkunastu procent i był o kilka punktów procentowych większy był w gospodarstwach mlecznych „nowych” państw członkowskich.

PODSUMOWANIE

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują wyraźne zróżnicowanie gospodarstw mlecznych o sile ekonomicznej powyżej 100 ESU z krajów UE. Różnice obejmują wyposażenie w zasoby czynników wytwórczych (użytków rolnych, pracy), uzyskiwane efekty produkcyjne (wydajność mleczna krów, wydajność pracy zatrudnionych) oraz ekonomiczne (poziom kosztów, wartość dopłat do działalności operacyjnej). W całym okresie uwidacznia się dosyć wyraźnie linia podziału między najsilniejszymi ekonomicznie gospodarstwami mlecznymi z dawnej UE-15 (choć także nie jest to grupa jednorodna) oraz gospodarstwami z „nowych” krajów członkowskich UE od 2004 r. Gospodarstwa „starej” UE-15 charakteryzowały się korzystniejszymi efektami produkcyjnymi i ekonomicznymi w zestawieniu z „nowymi”, w których pomimo często kilkakrotnie większych zasobów, efektywność ich użycia była niższa.

Poziom kosztów w gospodarstwach mlecznych UE-15 w przeliczeniu na jedną jednostkę siły ekonomicznej był niższy w porównaniu do takich gospodarstw „nowych” członków UE, czyli gospodarstwa z „nowych” krajów członkowskich (o relatywnie większych zasobach i jednostkowej sile ekonomicznej) charakteryzowały się wyższą kosztochłonnością ESU, a także wyższym poziomem subsydiichłonności przy jednocześnie wyraźnie mniejszych efektach. W badanym okresie obserwowane różnice nie zmniejszały się.

LITERATURA

- FADN, <http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database.cfm>
- Grontkowska A. 2010: *Ocena porównawcza najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw rolnych o polowej produkcji roślinnej i mlecznych w Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 97, z. 4, 69-77.
- Parzonko A. 2010: *Rozwój czy zaniechanie produkcji mleka w przeciętnych polskich gospodarstwach mlecznych? - rozważania modelowe*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 97, z. 4, 157-171.
- Poczta W. 2010: *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 97, z. 3, 205-217.
- Poczta W., Sadowski A. Średzińska J. 2008: *Rola gospodarstw wielkotowarowych w rolnictwie Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 95, z. 1, 42-55.
- Sass R. 2010: *Produkcja i dochody gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 97, z. 3, 218-230.
- Sobczyński T. 2010: *Wydajność pracy a poziom wsparcia gospodarstw rolniczych w Polsce na tle UE*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 97, z. 3, 244-257.
- Sass R. 2009: *Polskie gospodarstwa mleczne na tle państw członkowskich UE-15*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 96, z. 3, 204-224.

Anna Grontkowska

CHANGES IN PRODUCTION AND ECONOMIC RESULTS OF THE LARGEST DAIRY FARMS IN THE EU COUNTRIES IN THE YEARS 2004-2009

Summary

In the paper production and economic results of dairy farms with an economic size over 100 ESU were analyzed. Farms were selected from the FADN sample. The analysis shows significant differentiation of milk yields and the production potential measured by the agricultural land area and labour resources between countries, as well as changes in production and economic results over the period 2004-2009. Milk yields increasing in the period 2004-2006 by 2.6-2.8% annually stabilized in the years 2007-2008 at the level of 7450 kg per cow on average. The average country yields varied from 5000 kg/cow (Slovakia) to 8800 kg (Finland). In the years 2004-2008 costs of production per unit of the economic size were growing in all countries. In the year 2009 small decrease of milk yields was observed, accompanied by the reduction of costs by 8.2%. Dairy farms in the old member states of the EU-15 are characterized by lower costs, higher yields and better economic results compared to new member states. The gap remained similar in the analyzed period.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna Grontkowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

tel. (0-22) 593 42 40

e-mail: anna_grontkowska@sggw.pl